

Gaziantep'te kentleşme ve kentsel nüfusun dağılışı

Urbanization in city of Gaziantep and distribution of urban population

Alpaslan Aliğaoglu*^a Atilla Koyuncu^b

^a Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Balıkesir.

^b Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Balıkesir.

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 17.04.2019
 Kabul/Accepted: 03.09.2019

Anahtar Kelimeler:

Kentleşme
 Nüfusun dağılışı
 Şehir coğrafyası
 Gaziantep kenti

Keywords:

Urbanization
 Distribution of population
 Urban geography
 City of Gaziantep.

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(A. Aliğaoglu)
 alpaslan38ster@gmail.com

DOI: 10.17211/tcd.555307

Atf/Citation:

Aliğaoglu, A. ve Koyuncu, A. (2019). Gaziantep'te kentleşme ve kentsel nüfusun dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi* (73), 29-40.
 DOI:10.17211/tcd.555307.

ÖZ / ABSTRACT

Bu çalışmada Gaziantep Kenti'ndeki kentleşme süreci 1927-2018 dönemi boyunca ele alınmakta ve kentli nüfusun dağılım düzeni mahalle ölçeğinde ortaya konulmaktadır. Çalışmanın esas amacı, Gaziantep'in kent olarak şekillenmesinde etkili olan faktörleri ortaya çıkarmaktır. Bunun yanı sıra, kentte nüfusun dağılım düzenini ele alarak kentin potansiyel gelişim alanlarını belirlemektir. Böylece kent nüfusunun gelecekteki dağılımının kontrol edilmesi veya kentin potansiyel gelişim alanlarının tespit edilmesi nüfusun dağılım düzeninin ortaya konulmasıyla daha da kolay olabilecektir. Elde edilen bulgular, Gaziantep Kenti'nin Türkiye kentleşme hareketlerinin tarihsel süreçte geçirdiği gelişmeleri sergilemesi yanında kendine has bazı özellikler de taşıdığını göstermektedir. Çalışmada kentsel nüfusun dağılımını göstermek için nüfus miktarı ve yoğunluğu haritaları yapılmıştır. Buna göre kentin çekirdek kısmında yer alan mahalleler nüfus kaybetmişlerdir. Bunun en önemli nedeni bu mahallelerin merkezi iş sahası sınırları içerisinde yer alması sebebiyle konut dışı kullanım alanlarının fazla olmasıyla ilişkilidir. Kentin kenarında bulunan mahalleler ise nüfus kazanmışlardır. Bu nüfus artışı daha çok 1980 sonrası kente yapılan göçlerle gerçekleşmiştir. Kente göçle gelen kesimin mahalle tercihlerinde hemşerilik bağları gibi ağ ilişkileri önemli rol oynamıştır. Günümüzde kentin güneyindeki mahalleler nüfusun en fazla olduğu yerleşmelerdir. Bunun sebebi, Gaziantep Üniversitesi'nin ve Tıp Fakültesi'nin bu bölgede konumlanmış olması, kentin bu istikamette gelişmesi, yeterli talep gören arazi varlığı ve TOKİ uygulamalarıdır.

In this study, the urbanization process in city of Gaziantep is handled during the period of 1927-2018 and the distribution pattern of the urban population is revealed in the neighborhood level. The main purpose of the study is to reveal the factors that are effective in shaping city of Gaziantep. In addition to this, it is aimed to determine the potential development areas of the city by taking into consideration distribution of the population in the city. Thus, checking the future distribution of the city population or determining the potential development areas of the city will be easier through distribution of the population. The findings show that the city of Gaziantep exhibits developments in the historical process of urbanization of Turkey, as well as some unique features. In this study, population and density maps were made to show the distribution of urban population. According to this, the neighborhoods in the core part of the city have lost population. The most important reason for this is that these neighborhoods are located within the boundaries of the central business district and are related to the high use of non-residential areas. Neighborhoods which are on the edge of the city have gained population. This population increase was mostly due to migrations to the city after 1980. Network relations have played an important role in the neighborhood preferences of the migrants who migrated to the city. The neighborhoods in which the south of the city are the most populated settlements nowadays. The reason for this is that Gaziantep University and the Faculty of Medicine are located in this region, the city is developing in this direction, the land that has adequate demand and the applications of TOKİ.

1. Giriş

Kentler, çok nüfuslu, çok fonksiyonlu merkezi yerleşmelerdir. Dinamik yerleşmeler olan kentler nüfus çekmekte ve büyümektedirler. Kentleşme çeşitli şekillerde toplumun çok yönlü değişimini içeren nüfus birikim sürecidir. Bu süreç farklı nedenlerle yaşanmaktadır. Bu konuda en önemli neden sanayileşmedir. Çoğu zaman ekonomik gelişme (sanayileşme) ve şehirleşme biri birini karşılıklı olarak tamamlamaktadır. Tarım toplumundan

sanayi toplumuna geçişi ifade eden kentleşmenin başka nedenleri de vardır. Bunları tarımda gelişmeler, ulaşımın gelişmesi, şehirlerin sahip oldukları sosyal ve kültürel çekicilikler, eğitim seviyesinin yükselmesi, doğal nüfus artışı, algılama ve siyasi nedenler olarak sıralamak mümkündür. Genel olarak kentleşmenin doğası ve gelişimi yerleşmelerin ekonomik ve başka yerel özelliklerine göre değişebilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin hızla büyüyen sanayi ve ticaret kentlerinden biri olan Gaziantep kentleşme süreci açısından ele alınmaktadır. Kent, sahip olduğu özel konumu nedeniyle Güneydoğu Anadolu'nun Orta Doğu'ya açılan bir kent havzası olma özelliği göstermektedir. Gaziantep'in 1990'lardan itibaren, daha önceki yıllarda sahip olduğu kamu odaklı yatırımların üstüne özel yatırımları eklemesi ve yerel girişimcilerin katkılarının da bir sonucu olarak bölgede bir çekim merkezi haline gelmesi kentin çevre yerleşmelerden yoğun göç almasına, alansal bakımdan gelişmesini ve nüfusunun hızla artmasını sağlamıştır. Gaziantep'in, Türkiye'nin önde gelen metropol kentlerinden biri olmasını sadece 1980 sonrası Türkiye'nin ekonomik olarak liberalleşme ve küreselleşme sürecine entegre olmasıyla açıklamak doğru olmayacaktır. Aynı zamanda tarihsel olarak Gaziantep'in yarattığı kurumsal derinlik de kentin gelişmesinde etkilidir.

Gaziantep, günümüzde Türkiye kentleşme hareketlerinin tarihsel süreçte geçirdiği gelişmeleri sergilemesinin yanı sıra bu süreçte kendine has özellikler de taşımaktadır. Söz gelimi benzer fiziki coğrafya koşulları sayesinde yerleşme tarihi son derece eski olan Kilis, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Karkamış, Adıyaman gibi yerleşmelerden hiçbirinin Gaziantep Kenti kadar gelişememiş olması fiziki coğrafya koşullarının yanı sıra beşeri coğrafya faktörlerinin de ne derece etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Gaziantep'in ülkenin önemli kentlerinden biri olduğu Türkiye'de kentleşme ve metropolleşme üzerine yapılan araştırmalarda Gaziantep Kenti'nin de incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda çalışma giriş, amaç, materyal ve metod, kuramsal ve kavramsal çerçeve, bulgular, yorumlar ve sonuç olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Nüfusun yerleşme alanına düzenli olarak dağıldığı söylenemez. Çünkü insanların bir kentin değişik yerlerini yaşama alanı olarak seçmesinin farklı nedenleri vardır. Bu yüzden bazı alanların nüfusu çok fazla olurken bazıları ise seyrek nüfuslu olabilmektedir. Mahalleler, yerleşme tarihinin eskiliğine, alansal büyüklükleri, ulaşım imkânları, sosyo-kültürel (hemşeri ilişkileri gibi) ve fonksiyonel özellikler sebebiyle nüfus miktarında farklılıklar sergilemektedir (Karakaş, 2010).

Bu çalışmanın esas amacı da Gaziantep'in kent olarak şekillenmesinde etkili olan faktörleri ortaya çıkarmaktır. Ayrıca kentte nüfusun dağılım düzenini ele alarak kentin potansiyel gelişim alanlarını belirlemektir. Çünkü kentli nüfusun çok sayıda özelliği mevcut olmakla birlikte kentsel nüfusun dağılım düzeni ve ilişkileri özellikle kentsel planlama ve karar verme sürecine önemli katkılar sağlayacaktır. Kent içi trafik, eğitim, sosyo-kültürel, sağlık gibi hizmetlerin kent ölçeğinde etkin ve adil sunumu ve kent altyapısının kullanımı, kent nüfusunun gelecekteki dağılımının kontrol edilmesi veya potansiyel gelişim alanlarının tespit edilmesi nüfusun dağılım düzeninin ortaya konulmasıyla daha da kolay olabilecektir.

2. Materyal ve Metod

Çalışmada araştırma sahası olarak Gaziantep'in Şahinbey ve Şehirhitkâmil merkez ilçelerinin idari sınırları içerisinde yer alan Gaziantep Kenti seçilmiştir. Çalışmada farklı tarihli ve ölçekli verilere altlık oluşturması bakımından Gaziantep'in 1988 tarihli 1/25.000 ölçekli topografya haritaları kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılarak, araştırma sahası ile ilgili kitap ma-

kale yerel gazete ve dergilerden yararlanılmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nden Gaziantep'in mevcut sayısal imar haritası temin edilmiştir. Çalışma alanının 2000 ve 2018 nüfus verileri TÜİK'ten elde edilmiştir. Çalışma sahasının mahalle alanları ArcMap10.2 programı aracılığıyla hektar olarak belirlenmiştir. Ayrıca Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nden alınan kentin mahallelerine ve imar planlarına ait altlık haritalar yine taranarak daha önce koordinatları verilen topografya haritasında referans noktaları baz alınarak çakıştırılmıştır. ArcMap10.2 yazılımı ve uzantıları kullanılarak gerçekleştirilen bu işlemler sonrasında Gaziantep Kenti'nde bulunan 176 mahalleye ait nüfus miktarı ve yoğunluğunu içeren haritalar üretilmiştir. Ancak şunu belirtmemiz gerekmektedir: Günümüzde Gaziantep Kenti'nde 281'e yakın mahalle bulunmasına rağmen çalışmada Gaziantep Kenti'ndeki mevcut mahalle sınırları haritası 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı yeni Büyükşehir Belediye Yasası'ndan önceki dönemi kapsamaktadır.

3. Çalışma Alanının Konumu, Kuruluşu ve Tarihi Gelişimi

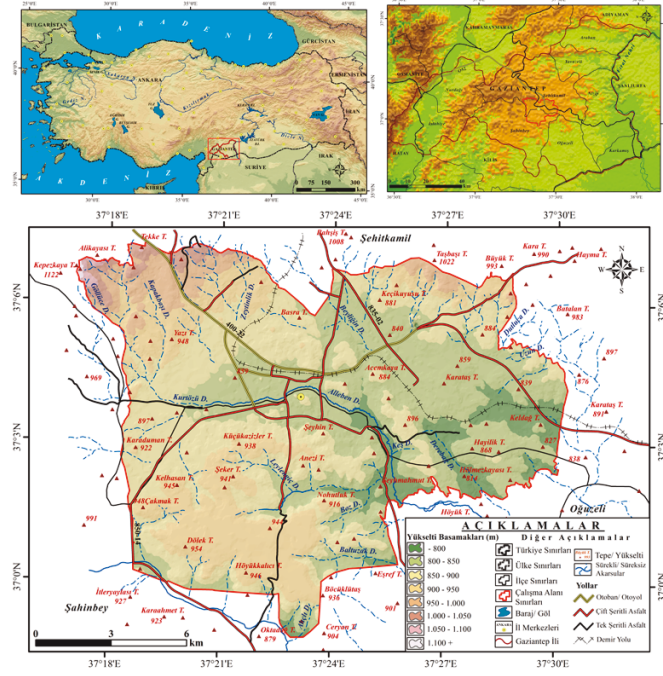
Coğrafi koordinatlar açısından 370 18'i ile 370 30'ı doğu boylamları ve 370 00'i ile 370 09'ı kuzey enlemleri (Şekil 1) arasında yer alan Gaziantep Kenti Allaben Deresi ve kolları tarafından yarılmış olan Gaziantep Platosu'nun alçak kesimlerinde kurulmuştur. Yapılan arkeolojik araştırmalara göre Gaziantep ve çevresi Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından biridir. Yöredeki ilk yerleşmelerin M.Ö. 10 000'lere tarihlenen Paleolitik Çağ'a uzandığı yapılan kazılarda ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Ayrıca bölgede Kalkolitik, Tunç, Mitanni, Hitit, Asur, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait buluntular da elde edilmiştir.

Geç Tunç Çağında (M.Ö. 1400-1200) Gaziantep Hitit Devleti'nin merkez kenti konumundadır. Dülük, Kargamış, Zincirli, Coba Höyük diğer önemli şehirlerdir. Ayıntap olarak bilinen eski kent, bugünkü Gaziantep'in 12 km. kuzeybatısında Dülük Köyü ile Karahöyük köyü arasındadır. Frigya Devletinin kurulmasıyla Gaziantep bağımsız Hitit Kent Devleti durumuna gelmiştir. Kent M.Ö.850-612 arasında Asur egemenliğinde kalmış, daha sonra Medlerin hakimiyeti altına girmiştir. M.Ö. 539-533 yılları arasında Perslerin eline geçen yöre Kapadokya Satraplığı'na bağlanmıştır. M.Ö. 333 tarihinde ise Roma İmparatorluğuna bağlanmıştır. 639 yılında İslam ordusu kenti Bizanslılardan almış ve halk İslamiyeti kabul etmiştir. Eyyubiler ve Memlûklüler zamanlarında Ayıntap Kenti büyük gelişme göstermiştir. Malazgirt zaferinden sonra bölgede Selçuklu İmparatorluğuna bağlı bir Türk Devleti kurulmuştur. 1516 yılında Mercidabık Savaşı ile Osmanlı topraklarına dahil olan bölge, Cumhuriyet Dönemine kadar "Ayıntap" olarak adlandırılmıştır.

4. Kavramsal Çerçeve

4.1. Türkiye'de Kentleşme

Ülkemizde kentleşme olgusunu açıklamaya yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Yücel (1960), Tümertekin ve Korkut (1964), Emiroğlu (1975), Avcı (1993), Işık (2005), Niray (2002) Yüceşahin vd. (2004), Şengül (2009), Garipağaoğlu (2010), Karakaş (2010), Yılmaz ve Çitçi (2011), Coşkun (2013), Aliğaoğlu (2015) bu çalışmalardan bazılarıdır. Araştırmacılar kentleşmeyi farklı

Şekil 1: Çalışma sahasının lokasyon haritası.
Figure 1: Location map of the study area.

dönemlere ayırarak ele almaktadır.

Bu çalışmada ise Cumhuriyet sonrası döneme ilişkin olarak Şengül'ün (2009) çalışmasında ele aldığı Türkiye'de üç ayrı kentleşme katmanı temel alınarak Gaziantep Kentleşme süreci açıklanacaktır. Şengül'e (2009) göre bu katmanları tanımlamak mümkündür. Bunlar sırasıyla: 1. Ulus Devletin Kentleşmesi: 1923-1950 2. Emek Gücünün Kentleşmesi: 1950-1980, 3. Sermayenin Kentleşmesi ve 1980 ve sonrası şeklindedir.

4.1.1. Ulus-Devletin topraksallaşması ve kentleşmesi: 1927-1950

Bu dönemin ana özelliği Türkiye genelinde güçlü olmayan kentleşme hareketinin görülmesidir. Örnek olarak; Türkiye'de 1927 yılında 3.305.879 olan kentsel nüfus, 1950'ye gelindiğinde 5 244 337'ye yükselmiştir. Kentsel nüfusta görülen ve önemli olmayan bu artış, etkisini kentsel nüfus oranında da göstermiştir. 1927'de %24 olan kentsel nüfus, 1935'te %23'e 1940'ta %24'e ve dönemin sonunda %25' ulaşabilmiştir. Ancak bu dönemde kentsel nüfustaki artışın nedeni göç değildir. Devletin yapmış olduğu bir takım ekonomik politikalar bu artıştaki temel etkenlerdir. Çünkü bu dönemde İkinci Dünya savaşının olumsuz etkileri vardır ve şehirsiz kesimin istihdam bakımından çekiciliği yoktur. Türkiye'de 1927-1950 arası dönemde kentleşme hızı düşük kalmıştır. TÜİK'ten alınan verilere göre 1927-1945 arası dönemde kent olarak nitelendirilebilecek yerleşme sayısı 1927'de 10.000-20.000 nüfus kriterine göre 38'den 58'e, 20.000-50.000 kriterine göre 23'ten 30'a 50.000-100.000 kriterine göre; 3'ten 6'ya 100.000 ve üzeri nüfus aralığına göre ise 2'den 4'e yükselmiştir (Şengül, 2009).

1927-1950 arası dönemin iki özelliği vardır; Türkiye ekonomisi tarıma dayalıdır ve nüfus daha çok köylerde toplanmıştır. Söz konusu bu dönem, Şengül (2009) tarafından "Ulus-Devletin Kentleşmesi ve Topraksallaşması" olarak nitelenmektedir. Baş-

kentin Kurtuluş Savaşının merkezi haline gelen Ankara'ya taşınması, Kemalist rejimin akıllıca uyguladığı bir stratejidir. Bu durum, İstanbul merkezli seçkinlerin kuşkuca tavırlarına karşı yapılan bir harekettir. Ancak başka etkenler de bu durumda rol oynamıştır. Anadolu'nun merkezi kısmında seçilen başkent, ulus devletin mekânsal mantığını da ortaya çıkarmakta ve belli bir kimlik etrafında homojen bir toplumsal yapı yaratmanın da istendiğini ortaya koymaktadır. Aslında devletin bu projesinin özünde modern ve batılı kentler yaratma isteği yatmaktadır. Buna ilave olarak devlet, inşa edilen yeni kentleri siyasal olarak kontrol edebilmek amacıyla. Projenin bu dönemdeki temel işleyişi ekonomik ve teknik anlamda güçlü ancak, politik anlamda bağımlı bir yapı öngörmüştür. Bu dönemde kentleşme daha çok kentsel nüfusun doğal artışı ile gerçekleşmiştir. Kısacası, Ankara'nın ve KİT'ler sayesinde bazı yerleşmelerin (Nazilli, Ereğli gibi) kentleşmesi söz konusudur (Şengül, 2009).

4.1.2. Emek gücünün kentleşmesi: 1950-1980

İkinci dönem 1950-1980 arası yılları kapsamaktadır. Türkiye'de kentleşme, "Emek Gücünün Kentleşmesi" (Şengül, 2009) olarak nitelenmekte ve bu dönemde hızlı bir kentleşme olgusu yaşanmaktadır. Marshall Yardımı ve tarımda modernleşme kırsal kesimde şehre göç etmeye hazır bir nüfus fazlası ortaya çıkmıştır. Kırsal alanda yaşanan bu dönüşümler özellikle büyük kentleri etkilemiştir (Şengül, 2009). Bu kentlerdeki ulaşımın ve az da olsa gelişen sanayinin, kırdan kopup gelen insanlar için bir çekim merkezi oluşturmaları da bu göçe ivme kazandıran nedenler arasındadır.

Bir önceki döneme (1927-1950) göre, devletin ithal ikameci sanayi stratejilerine daha da ağırlık vermesi nedeniyle kentsel alanlara yapılan yatırımlar da minimum seviyede kalmıştır. Özellikle büyük kentlere yapılan yatırımların çok sınırlı olmasının etkileri de kent mekânına çarpıcı bir şekilde yansımıştır. Devlet kendi eliyle gerçekleştirdiği kentleşmeyi insanların inisiyatifine bırakarak artık devlet merkezli kentleşme modelinden yerel topluluk merkezli kentleşme dönemine geçilmiştir (Şengül, 2009).

4.1.3. Sermayenin kentleşmesi (1980 ve sonrası)

Son dönem, 1980 yılından günümüze kadar olan zamanı kapsamaktadır. "Sermayenin Kentleşmesi: 1980 ve sonrası" (Şengül, 2009: 137) olarak nitelenen ve emek merkezli bir kentleşme döneminden sermaye merkezli bu döneme geçişte askeri rejim temel rol oynamıştır. 24 Ocak 1980 Kararları sonrası dış ticarete dönük gelişme dönemine geçilmiştir. Bu durum kentleri ve kentleşmeyi de etkilemiştir. Devlet daha önce ihmal edilen altyapı, ulaşım ve konut yatırım yaptığı gibi kentler daha çok büyük ölçekli sermayenin mekanı da olmaya başlamıştır. Başlangıçta bu sürece devlet ihaleleri çerçevesinde giren orta ve büyük ölçekli sermaye grupları, kentsel alanlarda elde edilen rantların giderek artan cazibesinin bir sonucu olarak 1990'lı yıllarda belirginleşen biçimde kentlere yatırım yapmaya başlamışlardır (Şengül, 2009). Bu dönem "kentleşme hızında artışın düşüş dönemi" olarak da nitelenebilir. Kentte olağan tüketim malları yanında her şeyin metalaşması, Batılıların *Gated Community*¹ dedikleri yeni konut alanlarının ortaya çıkması ve süper

¹Büyük kentlerin farklı yerlerinde ortaya çıkan orta ve yüksek gelirliye yönelik özel konut alanları olan Gated Community (Güvenlikli Toplumlar), ilk kez 1980'li

marketçilikteki artış bu dönemin başlıca ekonomik özelliklerindedir. Bu dönemde Türkiye genelinde kentsel nüfusun artış hızındaki azalma 1980'li yıllardan sonra yaşanan ekonomik politikaların kentten cazibesini azaltmış olmasıyla ilgili olup, kentteki geçinme sorunları, iş bulma konusunda yaşanan zorluklar ve hayat pahalılığı kente göç etme konusunda çoğu insanın cesaretini kırmıştır. Ayrıca çiftçiler işçileşmiş, kırsal kesimde yaşayanlar daha fazla gelir sağlayacak turizm ve ihracat sektörü gibi faaliyet alanlarına yönelmişlerdir (Keyder ve Yenil, 2013).

5. Bulgular ve Tartışma

5.1. Gaziantep'te Kentleşme Süreci

5.1.1. 1923-1950 arası dönem

Gaziantep'in kentleşme hızına bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarında (1927-1935) Türkiye'nin kentleşme hızından oldukça yüksektir. Ancak 1935-1945 yıllarını kapsayan dönemde kentleşme hızı ve dolayısıyla yıllık nüfus artış hızı düşmektedir. 1940-1945 yıllarında Türkiye'de ve Gaziantep Kenti'nde Cumhuriyet tarihinin en düşük nüfus artış hızı yaşanmıştır. Bu dönemde 2. Dünya Savaşı'nın olması nedeniyle erkeklerin silah altına alınması nüfus artış hızının düşük olmasında en önemli neden olarak görülmektedir. Gaziantep Kenti'nin nüfus gelişiminde, Mortan ve Erolat'ın (2009) belirttiği gibi 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na katılması ilk büküm² noktasıdır Çünkü bu tarihten itibaren kentin ekonomisinde büyük bir canlanma yaşanmış ve dışarıdan devamlı göç alarak nüfusu artmıştır. Gaziantep, Osmanlı Dönemi'nde kültür birikiminin yanı sıra çok sayıda atölye tipi sanayinin (yaycılık, dericilik gibi), gelişmiş olduğu bir yerleşmedir. 16. yüzyılda geniş bir alanda üretilen (Halep- Şam-Antep yöresi) kaliteli dokuma halıları dış pazarlarda önemli bir ihracat maddesi olmuştur. Kent Anadolu'ya açılan ticaret kapısı konumundadır. Şehir sonraki gelişmelerle Türkiye-Orta Doğu arasında lojistik merkez olma kimliği de kazanmıştır. Ticaretin uluslararası bir boyut kazandığının diğer bir göstergesi de 1872 yılında Fransız tüccarların sorunlarını çözmek için konsolosluğun açılmasıdır (Ulusoy ve Turan, 2016).

Gaziantep 18. yüzyıla kadar Türkmen oymaklarının göçlerine sahne olmuştur. Türkmen oymakları kendi mahallelerini kurmuşlardır. Bunlar eski mahallelerden uzaktadır ve aralarında boşluklar vardır. Zamanla kentte nüfusun artışıyla bu boşluklarda yeni mahalleler kurulmuştur. Bu nedenle 20. yüzyıl başlarına kadar kentin sınırlarında çok fazla değişim olmamıştır (GBB, 2011). Osmanlı İmparatorluğu döneminde yayınlanan Halep salnamelerine göre Gaziantep Kenti'nin 1908 yılındaki nüfusu 90.000 (89.994) civarındadır (Tablo 1) (Anonymous, 1969). Cumhuriyetin ilk yıllarında Gaziantep nüfusu 40 bine yakındır. Kent nüfusunun fazla olmamasının nedeni Antep Savunması sırasında yaşanan kayıplardır (Darkot,1970).

yıllarda Kuzey Amerika'da (ABD) ortaya çıkmıştır. Bugün güvenli toplumlara dünyanın her tarafında rastlamak mümkündür (Aliğaoğlu ve Uğur, 2015).

²Mortan ve Erolat'a (2009) göre; Gaziantep'in kent olarak şekillenmesinde 3 büküm noktası vardır.

1)16. Yüzyılda Antep'in Osmanlı'ya dahil olması ile Arabistan'a açılan havzada tampon kuşak oluşturmaları.

2)1920 yılında İmalat-ı Harbiye fabrikasının kurulması ve girişimcilik alt yapısının yaratılması

3)1974'te BM Sanayi Kalkınma Teşkilatı tarafından örnek sanayi sitesinin kurulması ile bugünkü sanayinin temellerinin atılması.

Tablo 1: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Gaziantep kent nüfusu.

Table 1: Gaziantep city population during the Ottoman Empire period.

Yıllar	Gaziantep Kent Nüfusu
1872	57.976
1883	63.828
1887	88.785
1892	80.938
1904	85.901
1908	89.994

Kaynak: (Anonymous, 1969).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kent nüfusu Orta Çağdaki kuruluş alanı içerisinde gelişimini sürdürmüştür. Bu yapı yöneticilerin oturduğu kalenin hemen çevresindeki yerleşim alanlarından oluşmaktaydı. Kalenin çevresindeki bu mahalleler, etnik ve dinsel farklılıklara dayalı kapalı birimler görünümündeydi. Bununla birlikte, tehcir sonrası kentin etnik bileşimi dramatik olarak değişime uğramıştı. Bu durum kentin ekonomik alt yapısını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Çünkü Birinci Dünya savaşı öncesinde Antep ekonomisinde Ermeniler başta olmak üzere gayri Müslimlerin üstünlüğü vardı. Antep Kenti, gayri Müslimlerin kentten ayrılmasından olumsuz şekilde etkilenmişti. Bu durum kentin mekânsal dokusunda, gayrimüslimlere ait mülkiyetlerin el değiştirmesi şeklinde yansımıştı (Karadağ, 2011).

Gaziantep, Cumhuriyetin ilanıyla beraber Türkiye'nin hızlı gelişen kentlerinin başında yer almıştır. Tarihi kervan yollarının kavşak noktasında olan Gaziantep her ne kadar sanayi odaklı asil gelişimini Cumhuriyet sonrası gerçekleştirse de kentteki ilk sanayi tesisi olan İmalat-ı Harbiye fabrikasının³ kurulması Cumhuriyet öncesine dayanır. Antep Savunmasında önemli bir yer tutan bu fabrika aynı zamanda Gaziantep'in bir kent olarak sıçramasında ikinci büküm noktasıdır (Mortan ve Erolat, 2009).

1925'te Türkiye'de 11 sanayi bölgesi belirlenmiştir. Bunlardan biri de kendisine 7 il bağlı bulunan Gazianteptir (Mortan ve Erolat, 2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında devlet tarafından yapılan yatırımlar ve sanayi faaliyetlerine yönelen bir yatırımcı kesimin ortaya çıkışı nüfus artışını ve dolayısıyla kentin alansal büyümesini de sağlamıştır. Sanayi ve ticari alanlardaki atılımlara bağlı olarak Gaziantep Kenti'nde 1927 yılında yaklaşık 40 bin (39.998) olan nüfus miktarı, bir sonraki nüfus sayımında 50 bini (50.965) aşmıştır (Anonymous, 1969). Kentin bu sekiz yıllık dönemdeki nüfus artış hızı ise %30'dur. Bu değerlere göre Gaziantep'te kentleşme hızının Türkiye geneline (%18) göre oldukça yüksek olduğu açıkça görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Türkiye'de ve Gaziantep Kenti'nde kentleşme hızı (%) (1927-1950).

Table 2: Speed of urbanization in the city of Gaziantep, and Turkey (%) (1927-1950).

Sayım Dönemleri	Türkiye (%)	Gaziantep Kenti (%)
1927-1935	18	30
1935-1940	27	23
1940-1945	15	19
1945-1950	23	27

Kaynak: DİE (1935,1940,1945 ve 1950 Genel Nüfus Sayımları).

³Teğmen Mustafa (Lohanlı) tarafından, Antep'in Fransızlara karşı savunmasında kullanılmak üzere cephane ve silah üretmek amacıyla 1920'de kurulmuştur. Tüfekçi ustası, dökümcüler, kuyumcular, demirciler, marangozlar ve işçiler olmak üzere toplam 1200 kişi çalışmıştır (Sönmez, 2012).

Bu dönemde Gaziantep Kenti planlı bir şekilde inşa edilmeye çalışılmıştır. Kentte o döneme ait yerel gazeteler ve belediyeden alınan veriler incelendiğinde, modern binaların yapılması ve kent içinde yeni ulaşım akslarının oluşturulması gibi kente bir takım hizmetlerin getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Gaziantep Kenti'nin ilk planlama çalışması Alman Prof. Dr. Hermann Jansen tarafından 1938 yılında yapılmıştır (GBB, 2011).

Ankara, Mersin, Adana ve İzmit gibi kentlerin de imar planını hazırlayan Mimar Jansen'in Gaziantep Kenti için yaptığı ve kentin sonraki gelişmelerinde kalıcı izler bırakan söz konusu imar planına (Şekil 2) göre;

*Bazı caddeler (Suburcu, Karagöz ve Gaziler gibi) genişletilmiş yeni caddeler (Atatürk Bulvarı ve İsmet İnönü Caddesi) kente ilave edilmiştir

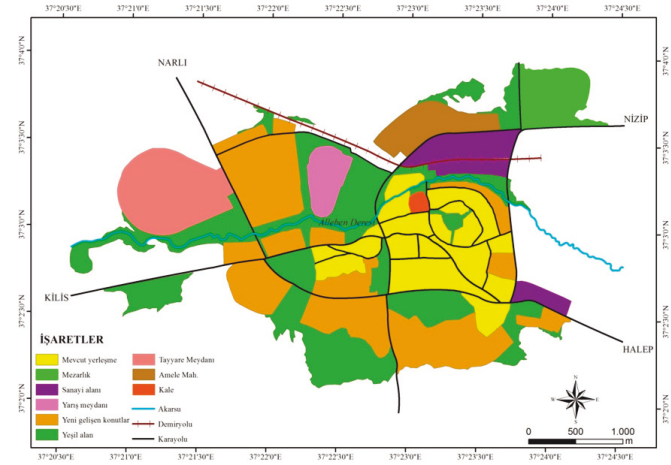
*Plana göre kentin ekonomisi dokuma sektörüne odaklanacak, kentin farklı yörelerinde işçi konutları ve çalışma alanları ortaya çıkacaktır.

Herman Jansen'in planını hazırladığı 1935'li yıllarda kentin mevcut nüfusu yaklaşık 50.000 kişiyken, imar planının ön gördüğü nüfus 150.000-200.000 kişi kadardır. Ancak 1950'ye gelindiğinde planın öngördüğü nüfus tahminleri tutmamış, kentin nüfusu 70.000'e ancak ulaşabilmiştir (DİE, 1950). Kentin en önemli açık ve yeşil alan varlığı ise Alleben Deresi'nin çevresindedir (Şekil 2). Planda yeşil alanlar olarak düzenlenmiş olan Alleben çevresinde geniş açık alanların varlığı Jansen planının başarıları arasındadır. Ayrıca, kentte açılan yeni cadde ve bulvarların yapılması ile kent içi ulaşım aksları oluşturulmuş olsa da bu durum geleneksel dokuda geri dönülmez bozulmalara da sebebiyet vermiştir (GBB, 2011).

Hazırlanan imar planı nüfus tahmini ve alansal büyüme açısından kısmen başarılıdır. Nüfusun artmasına bağlı olarak, bir taraftan yüksek gelirli taraflardan modern binalar yapılırken, kırsaldan gelenler için kentin güney ve kuzeyindeki sirtların yamaçlarında çoğu tek katlı küçük evler inşa edilmiştir. Modern binaların çoğunluğu kentin batısında, Atatürk Bulvarı ve İnönü caddeleri boyunca dizilirken, bir kısmı da yıkılan eski evlerin yerine yapılmıştır. Buna göre kentin kale etrafında gelişen geleneksel gelişimi, batı, güney ve güneydoğu aksı etrafında gelişme kaydetmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekirse, geleneksel mimaride yoğun biçimde kullanılan taşın kullanımına bu yıllarda yapılan binalarda da devam edilmiştir. Bununla birlikte, kente yeni eklenen bu binalarda geleneksel toplumsal ve mekânsal yapıdan farklı özellikleri taşıyan yapılar da mevcuttur. 1923-1950 arası dönemde Gaziantep'te kentsel gelişme henüz yaşanmamıştır. Çünkü ülke genelinde olduğu gibi bu dönemde kırdan kente göç henüz başlamış değildir. Kentin bu dönemdeki alanı tam olarak bilinmemekle birlikte 34 mahallesinin olduğu dolayısıyla Osmanlı Dönemindeki (18. yüzyıldaki) mahalle sayısını koruduğu görülmektedir (Sönmez, 2012).

Gaziantep'te, resmi yapılar (adliye, lise, banka gibi) daha çok 1950'den itibaren inşa edilmiştir. Kentte yeni konut alanlarının fazla olmaması dolayısıyla alansal gelişimi hızlı değildir. Elbette, kentin alan bakımından fazla gelişmemesinin temelinde Osmanlı toplumsal yapısının etkileri vardır. Çünkü Ergenç'e (1994) göre "Osmanlı kentinde mahalle birbirini tanıyan bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir". Dolayısıyla kentin bu dönemdeki kale ve çevresindeki mahalleleri alansal

bakımdan daha sonraki yıllarda da büyümemiştir. Bu dönemde Gaziantep'te mahalleler daha çok dini guruplara göre ayrılmıştır (Sönmez, 2012).

Şekil 2: Jansen Planı (1938) (GBB,2011'den değiştirilerek).
Figure 2: Jansen Plan (1938) (modified from GBB, 2011).

5.1.2. 1950-1980 arası dönem

Gaziantep Kenti bu dönemde yoğun göç hareketlerine maruz kalmıştır. Gaziantep'te kentleşme hızı bir önceki döneme göre iki kat artarak %59 seviyesine yükselmiş ve ülke ortalamasının üzerinde bir gelişme göstermiştir (Tablo 3).

1955-1960 yılları arasındaki dönemde kentleşme hızı %50'dir. Kentin 1960 yılındaki nüfusu ilk defa 100.000'i aşarak 124.097 kişiyi bulmuştur (DİE, 1960). Ancak kentleşme oranının yüksek olmasının sadece sanayileşmeden kaynaklı olduğu söylenemez. Kırsal iticiliği başka bir neden olarak görülmektedir. Bu durum tarımsal modernleşmeyle ilgilidir. Gaziantep'te kırdan kente göç 1960'lı yıllarda da devam etmiştir. 1960-1965 yılları arasındaki dönemde Gaziantep'te kentleşme hızı %51 oranında artmıştır. 1965-1970 dönemi kentin cumhuriyet dönemindeki en yüksek kentleşme hızının yaşandığı yılları kapsamaktadır. Bu dönemdeki kentleşme hızı %70'tir (Tablo 3). Kentin nüfusu ise 227.652 kişiye yükselmiştir (DİE, 1970). Bu dönem boyunca kente göçle gelen alt gelir grubuna ait nüfus, yoğunluklu olarak; Adıyaman, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa gibi yakın kentlerden gelmekteydi. 1965'te kent nüfusunun %8'ini Gaziantep doğumlu olmayanlar oluşturuyordu. Bu rakamlar Konya (%15), Kayseri (%18) ve Eskişehir (%46) gibi kentlerle kıyaslandığında daha az görülmektedir (Karadağ, 2011).

Tablo 3: Türkiye'de ve Gaziantep Kenti'nde kentleşme hızı (%).

Table 3: Speed of Urbanization in the city of Gaziantep, and Turkey (%).

Sayım Dönemleri	Türkiye (%)	Gaziantep Kenti (%)
1950-1955	56	59
1955-1960	49	50
1960-1965	40	51
1965-1970	47	70
1970-1975	42	56
1975-1980	31	44

Kaynak: DİE (1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975 ve 1980 Genel Nüfus Sayımları).

1955-1975 yılları Gaziantep'te önemli sanayileşme hareketlerinin temellerinin atıldığı dönemi kapsamaktadır. Kentte sanayi alanındaki önemli gelişme, 1970'de Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi'nin (KÜSGEM) kurulmasıdır. Bu durum kentte büyük sanayinin gelişme potansiyelinin varlığı ile ilgilidir (Kaçar, 2008). 1960-1970'lerde kentte imalat sanayisi ev tipi, atölye tipi ve fabrika üretimi gibi üç farklı şekilde devam etmekteydi. Gaziantep'te 1969'da Türkiye'nin ilk Organize Sanayi Bölgeleri kuruldu. Buna bağlı olarak modern sanayi gelişme imkanı buldu. 1970'lerde kente göçle gelenlerin yer tercihlerinde:

*Merkezde boş alanların azlığı ve arsa fiyatlarının yüksekliği

*Doğudaki boş alanların kıymetli tarım arazisi olması

*Batıdaki bağlık alanlarda arsa fiyatlarının yüksekliği ve mevsimlik yerleşme alanı oluşu

Kente gelenlerin dış mahallelere yerleşmesini zorunlu kılarak bu bölgeler de gecekondu oluşumuna olanak tanınamışken, kentin kuzeyinde, kuzeydoğusunda ve güneyinde, gecekondu lar yayılmıştır. 1970'ler de kentteki gecekondu ların dağılımında:

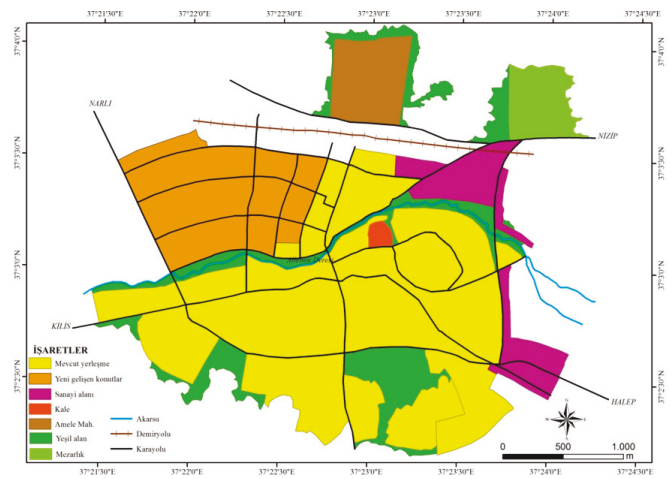
*Fabrikaların kentin dışında bulunması,

*İş-konut yakınlığı ve ekonomik faktörler etkilidir.

Kentin doğu kesiminde bulunan gecekondu lar kent yaşantısı ile oldukça kaynaşmış durumdadırlar. Gecekondu ların sayısına bakıldığında, 1960 yılında kentteki gecekondu sayısı 6400 ve gecekondu da yaşayan nüfus 38.000'dir 1969 yılında 8500 ev olup burada yaşayanların nüfusu 52.000'e yakındır. Bu sayı kent nüfusunun yaklaşık % 31'ni oluşturmaktadır (Gaziantep Kent Bütünü, 1971).

Gaziantep'in ikinci imar planı Yüksek Mimar Hamit Kemali Söylemezoğlu ve Yüksek Mimar Kemal Ahmet Aru tarafından 1950 yılında yapılmıştır (GBB, 2011). Planda, Herman Jansen Plan'ının önerdiği kentsel gelişme alanları korunmuştur. Planda çalışma alanlarının kentin kuzeydoğusunda (Nizip yolu çıkışı) ve güneydoğuda (Halep yolu çıkışında) yer alması öngörülmüştür (Şekil 3). Alleben Deresi çevresindeki açık ve yeşil alan düzenlemeleri bu planda da vardır. Söylemezoğlu ve Aru'nun yaptığı bu ikinci planın uygulanmaya başlamasıyla kent merkezinde modern bir nitelik kazanmakta olan Gaziler Caddesi kesimi yenilenmeye başlamıştır. Kentin batı ve güneydoğusunda öngörülen gelişmesine bağlı olarak, gelişme alanları Atatürk Bulvarı, İnönü ve Akkoyunlu caddeleri yönüne kaymıştır.

Gaziantep kent nüfusunun 1950'lerden sonra göçlerle oluşan büyümesi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bu artış, kent içinde özellikle göçle gelen nüfustan kaynaklı biçimde konut ve iş yeri sayısında da yaşanmış, oluşan talep, kente yeni ve planlı konut ve işyeri alanlarının açılmasına ilişkin arayışları da beraberinde getirmiş, yaşanan gelişmeler söz konusu planın yetersiz hale gelmesine neden olmuştur. 1950 yıllarından sonra artan göç ile birlikte düşük gelirli gruplar Karşıyaka ve Düztepe eteklerinde yer seçmiştir. Yine Jansen planında öngörülen güzergahlar üzerinde gelişme devam etmiştir (GBB, 2011). Üst gelir grubu Kavaklık yöresine yerleşmiş, böylece kent güneybatı yönünde gelişmiştir. İnönü Caddesi de bu dönemde açılmıştır. Kent merkezi güney ve batı yönlü gelişme göstermiş ve kentsel fonksiyon alanlarında ayrışma başlamıştır. Eski kent merkezindeki yollar kentsel dönüşümle genişletilmiştir. Hızlı gelişmeye karşın Alleben Deresi'nin kuzeyinde yer alan tarım alanları ko-

Şekil 3: Söylemezoğlu ve Aru Planı (1950) (GBB, 2011'den değiştirilerek).
Figure 3: Söylemezoğlu and Aru Plan (1950) (modified from GBB, 2011).

runmuştur.

İpek Yolunun E-90 karayolu olarak şimdiki Karşıyaka ve Gar binasının kuzeyinden bağlanması önemli şekilsel farklılıklara yol açmıştır. Bu farklılıkları kent merkezi fonksiyonlarının taşınması ve Nizip caddesinde küçük sanayi sitesinin gelişmesi şeklinde sıralamak mümkündür. İlave olarak kentin bazı alanlarında (Karşıyaka, Yeşilova ve Boyno mahalleleri) kontrollü olmayan yapılaşma yaşanmıştır. 1960-1975 yılları arasında Bahçelievler, Kavaklık ve Öğretmenevleri mahallelerinin yanı sıra Gaziantep kentinde 40'a yakın yeni mahalle oluşmuştur. 1975 yılında kentteki mahalle sayısı 75'tir (Göğüş, 1997).

Gaziantep Kenti'nin üçüncü imar planı kent plancısı Zühtü Can ve ekibi tarafından yapılmış, kentin gelişmesini 1990'lı yıllara kadar Can ve ekibi tarafından şekillendirilmiştir (GBB, 2011). Zühtü Can Planı'nda 1995 yılı hedef yılı olarak alınmış, bu yıla gelindiğinde kent nüfusunun 1 milyona ulaşacağı tahmin edilmiştir. Hazırlanan planın alansal büyüklüğü yaklaşık olarak 8.010 hektara ulaşmıştır. 1995 yılına gelindiğinde nüfus tahminleri tutmamış, kentin nüfusu tahminlerin oldukça altında kalmıştır. 1974 imar planına göre kentin %36'sı konut alanı, % 22'si sanayi alanları, %17'si açık ve yeşil alanlar, % 14'ü resmi alanlar %6'sı eğitim alanları, %5'i ise ticaret alanlarından meydana gelmektedir (Ay, 2001). Bu plan döneminde, 8.010 hektar büyüklüğünde planlı alana sahip olan Gaziantep Kenti'nin mücavir alan büyüklüğü ise 31.394 hektar dolayındadır (GBB, 2011). Bu dönem içinde, planlı alanlar bir önceki plana göre genişlemiş de olsa, kaçak yapılaşmalar ile belediyeler tarafından mevzi imar planı biçiminde plan onamaları ve buna bağlı kentin yatay yönde gelişmesi de devam etmiştir. Kaçak yapılaşma ve mevzi planların kent bütününden kopuk olarak yapılması nedeniyle bütünden kopuk, sağlıksız kent parçalarının oluşumu hızlanmıştır (GBB, 2011).

Gaziantep Kenti'nin üçüncü planının yapıldığı bu dönemde yeni gelişme alanlarının açılması hızlanmış, imalat sanayi yer seçimi belirginleşmiş, kentin güney ve güneydoğusunda Organize Sanayi Bölgesi'nin temelleri atılmıştır. Küçük sanayi sitesi doğu yönünde geliştirilmiş, karşısında Gazikent Toplu Konut alanı oluşturulmuştur. Kaçak yapılaşma alanlarının büyümesi devam etmiş, doğu yönünde Çıksorut Mahallesi oluşmuştur. Üçüncü plan dönemine kadar tarımsal niteliği korunan İncilipınar, Değirmişçi ve Sarıgüllük üzerinde artan baskılar sonucunda yapılaşmaya açılmıştır. Orta ve üst gelir grubunun yer seçtiği bu

alanlar yeni kent merkezinin de geliştiği kesim olmuştur. Bu kesimde valilik, emniyet, belediye gibi yönetim birimlerinin yer alması ile kentleşme hız kazanmıştır. Hemen her yöne doğru yapısal gelişme olmuş, yağ lekeli şeklinde büyüme görülmüştür (GBB, 2011).

5.1.3. 1980 sonrası dönem

Bu dönemde, Gaziantep'teki kentleşme hızı bir önceki döneme (1975-1980) göre yükselerek %49 seviyesine ulaşmıştır (Tablo 4). Elbette bunda bir önceki kentleşme döneminde (emek gücünün kentleşmesi) uygulanan politikalar etkilidir. Ancak bu oran Türkiye'nin kentleşme hızından (%63) düşüktür. Gaziantep Kenti'nin 1980 yılındaki 374.290 olan nüfusu ve beş yıl sonra 104.345 kişi artarak 478.635'e ulaşmıştır (DİE, 1985). 1980'li yıllar aynı zamanda ülkelerin değil onların bir alt parçası olan bölgelerin önem kazandığı ve buna bağlı olarak yerel birimlerin dünya üretim sistemine entegre olduğu bir dönemdir (Başak ve Saraçoğlu, 2011). Bu gelişmelere bağlı olarak bölgesel kalkınma planları hazırlanmaya başlanmış ve Gaziantep Kenti de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni kapsayan GAP içinde yer almıştır.

Tablo 4: Türkiye'de ve Gaziantep Kenti'nde kentleşme hızı (%) (1980-2018).
Table 4: Speed of urbanization in the city of Gaziantep, and Turkey (%) (1980-2018).

Sayım Dönemleri	Türkiye (%)	Gaziantep Kenti (%)
1980-1985	63	49
1985-1990	43	46
1990-2000	28	35
2000-2010	25	44
2010-2018	41	33

Kaynak: DİE (1980, 1985, 1990, 2000, Genel Nüfus Sayımları) ve TÜİK, 2018.

1970'li yılların sonunda sanayi sonrası ekonomi Fordist ekonominin yerini almıştır. Bu duruma bağlı olarak bölgesel kalkınma ve bölgesel planlama anlayışının yerine yerel kalkınma anlayışı ön plana alınmıştır. Böylece yerel koşullarda şehirler arasında rekabet başlamış, bu rekabet sonucu "Yerel Kalkınma ve Yeni Sanayi Odakları" konuları gündeme gelmiştir (Çakmak ve Erden, 2005). Gaziantep ve Denizli de olduğu gibi Anadolu'nun bazı şehirleri fason mal üreten yerler olarak gelişme göstermiştir.

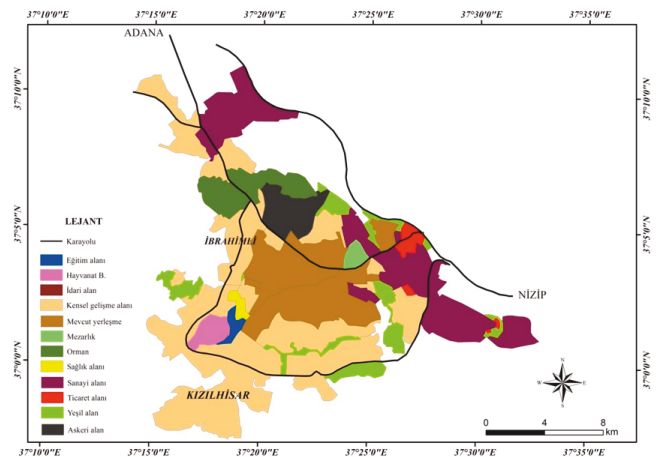
1970-1990 arası dönemde Gaziantep'te sanayinin yer seçimi yerleşme alanlarını şekillendirmiştir. İmalat sanayi farklı yönlerde gelişmiştir. Gazikent toplu konut alanı küçük sanayi sitesinin karşısında yer seçmiştir. İncilipınar, Değirmişem, Sarıgüllük mahalleleri imar planı ile yapılaşmaya açılmıştır. Bu alanlara orta ve üst gelir grubu yerleşmiş, bu alanların bir kısmı zaman içinde yeni kent merkezi haline gelmiştir. Yeni kent merkezi gelişimi Stadyum yanındaki Defterdarlık binasının yapımı ile devam etmiş, Valilik, Emniyet ve Belediye binalarının yapımı ile hız kazanmıştır (GBB, 2011).

Üst gelir grubu bu dönemde yer değiştirmiştir. Bu yer değiştirme Kavaklık prestij bölgesinden daha yüksek katlı, daha geniş dairelere sahip alanlara doğru yaşanmıştır. Fevzi Çakmak Bulvarı üzerinde yeni yapılaşmalar oluşmuştur (GBB, 2011). Gaziantep'te 1980-1990 yılları arasında yaşanan toplu sanayileşme

faaliyetlerine bağlı olarak 1990 yılında iş kollarının dağılımında da bir değişiklik gerçekleşmiştir. Çalışan nüfusun % 3'ü tarım sektöründe, %23'ü ticaret, %35'i hizmetler ve %38'i ise sanayi sektöründe çalışmaktadır (DİE, 1990).

1990 yılında kentin nüfusu 600 bini (603.434) aşmıştır (DİE, 1990). Kentleşme hızı bir önceki döneme göre düşmüş olmakla birlikte, Türkiye'nin kentleşme hızından (%43) daha fazla artış göstererek %46 seviyesine ulaşmıştır. Bu gibi gelişmeler neticesinde; yaşanan sorunlar, kaçak yapılaşma eğilimi, mevzi imar planları ile planlı alanlar dışına yapılaşmaların sıçraması ve kentin gereksinimleri dikkate alınarak 1989 yılı sonrasında yeni bir plan elde edilmesine yönelik çabalar görülmektedir. Bu kapsamda, kentin mücavir alan sınırlarının genişletilmesine yönelik girişimler sonucunda mücavir alan 71.934 hektara çıkarılmıştır (GBB, 2011). 75 olan mahalle sayısı ise % 66'lık bir artışla 113'e ulaşmıştır. 1990'da Gaziantep kent nüfusunun % 45'i yeni kurulan 38 mahallede ikamet etmektedir. 1975-1990 yılları arasında kent nüfusu 300.552 kişilik bir artış göstermiş olup bu miktarın ise yaklaşık % 91'i yeni gelişen mahallelerde yaşarken % 9'u ise eskiden var olan 75 mahallede yaşamaktadır. Üst gelir grubunun artan talebi nedeniyle arazi değerleri de artmıştır. Nitekim İbrahimli ve Kızılhisar bölgeleri 1990'lı yıllarda hızla yerleşime açılmıştır. 1990'lı yıllarda şehre yönelik göçler hızlanmıştır. Bu göçler hemşehri-akrabalık ilişkileri nedeniyle ortaya çıkan zincir göçü şeklindedir. Gaziantep'in bu dönemde alsansal olarak gelişmesi devam etmiştir. İbrahimli bölgesi üst gelirli, Karataş bölgesi memur ve orta gelirli tarafından iskan edilmiştir. Bunun yanında, günümüzde 40 bini aşan öğrenci sayısına sahip Gaziantep Üniversitesi'nin ana kampusunun de Karataş Bölgesi'nde olması bu alanın hızla nüfuslanmasının başka nedenidir.

Kentin dördüncü nazım imar planı (Şekil 4) 1990 yılında H. Oğuz Aldan'a hazırlanmıştır. Gaziantep'in dördüncü Nazım İmar Planında hedef yıl olarak 2005 yılı kabul edilirken, bu yılın nüfusu ise 1.800.000 kişi olarak belirlenmiştir. Yapılan bu yeni planla kentin planlı alanlarının büyüklüğü 8.000 hektardan 21.000 hektara çıkarılmıştır (GBB, 2011).

Şekil 4: Oğuz Aldan Planı (1990) (GBB, 2011'den değiştirilerek).
Figure 4: Oguz Aldan Plan (1990) (Modified from GBB, 2011).

1990 yılı planı Gaziantep Kenti'nin nüfusundaki hızlı artışı dikkate almıştır. Böylece nüfusun konut talebini karşılamak amacıyla öncelikle kentin kuzey ve güneyinde, İbrahimli, Kızılhisar

bölgeleri gelişme alanları olarak planlanmıştır. Kamu mülkü olmayan bu alanlarda gerçekleştirilen konut alanı planlaması, kentte önemli düzeyde arsa stokunun oluşmasına katkı sağlamıştır. 1990 yılı nazım imar planı ve bu plana göre sonraki yıllarda etaplar halinde geliştirilen ve onaylanan uygulama imar planları ile yeni mekansal önlemler alınmıştır. Gecekondulaşmayı önlemek, sosyal konut alanları ve altyapılı arsa üretmek bu önlemler arasındadır. Bunlar arasında; Göllüce Konut Gelişme Alanı, Kızılhisar-Serince Konut Gelişme Alanı, Bağlarbaşı Konut Gelişme Alanı, Sam Mezrası Konut Gelişme Alanı, öne çıkan planlama bölgeleridir. 1990 sonrası yapılan planlarla kentin planlı konut alanı yaklaşık 4.500 hektar artarak 7.400 hektara çıkarılmıştır (GBB, 2011).

Sanayi istihdamı Gaziantep Kenti'nde çalışanların sektörel dağılımında hep ilk sıradadır. Sanayi ve planlama çift yönlü ilişkiindedir. Sanayide yaşanan gelişmeler plan kararlarını etkilemiş, plan kararlarıyla da sanayinin gelişmesini destekleyecek kararlar alınmıştır. 1990 planlarıyla kentte var olan sanayi alanları büyütülmüş, yaklaşık 1.800 hektar olan bu alanlar 2.250 hektara çıkartılmıştır (GBB, 2011). Geliştirilen plan kararlarıyla, geleneksel merkezin özgün niteliklerine dönmesini destekleyecek kararlar yaşama geçirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, kentin doğusunda yeni bir ticari merkez, GATEM (Gaziantep Ticaret ve Endüstri Merkezi) oluşturulmuştur. Kentin çok merkezli olmasına yönelik çabalar kapsamında, yeni bir alt merkez ise kentin kuzeyindeki Araban yolu üzerinde kent girişinde planlanmıştır. Bu alanda yaklaşık 40 hektarlık bir alan planlanmıştır. Bu alan yeni otogar ve bölgeye hizmet edecektir. Gaziantep Kenti'nde 1990-2000 yılları arasındaki dönemde yıllık nüfus artış hızında bir azalma meydana gelmesine rağmen, kentleşme hızının hala %35 gibi Türkiye ortalamasının (%28) üstünde olduğu görülmektedir. Gaziantep kent nüfusu 2000 yılında 853.515 kişiye yükselerek metropoliten kent olma yolunda adımlar atmıştır (DİE, 2000). ADNKS'ye göre kentin 2007 yılında nüfusu 1.175.042'ye yükselmiştir (TÜİK, 2007). Kentleşme hızı ise bir önceki döneme (1990-2000) göre artarak 2000-2010 döneminde %44 seviyesine yükselmiştir (Tablo 4). Elbette bunda hem doğal nüfus artışı hem de kente yönelen göçler etkilidir.

2011 yılından sonra Orta Doğu'da yaşanan savaş ve Suriye'de yaşanan iç çatışmanın yol açtığı göç nedeniyle Gaziantep savaş ortamından gelen mültecilerin odak noktası haline gelmiştir. Kentin bu bölgelere coğrafi bakımdan yakın ve ekonomik bir cazibe merkezi olması da bu göçlerin yaşanmasında etkilidir. Suriyelilerin nüfusu ile ilgili en güncel veri 2014 yılına ait olmakla birlikte Gaziantep kent merkezinde yaşayan Suriyelilerin sayısı 246.620'dir (Gaziantep Kent Konseyi, 2014). Fakat bu sayıya kayıt dışı sığınmacılar dâhil edilmediği için daha fazla sığınmacının kentte yaşadığı düşünülmektedir. Kentin 2018 yılındaki toplam nüfusu ise 1.680.222 kişiye yükselmiştir (TÜİK, 2018). Günümüzde (2010-2018 arası dönem) Gaziantep'te kentleşme hızı %33 seviyesindedir. Türkiye'de ise %44'tür. Bu oran nüfus sayımının yapıldığı 1927-1935 ve 1980-1985 nüfus sayımlarından sonra kentleşme hızının ülke kentleşmesinden düşük olduğu üçüncü dönem olarak dikkat çekmektedir.

Son dönemlerde plan kararlarıyla batıda İbrahimli, güneybatıda Yeditepe ve güneyde Taşlıca bölgesinde planlı konut alanı gelişmeleri yaşanırken, Belediyeler ve TOKİ önceliğinde bir bölümü gecekondu dönüşüm projesi niteliğinde olan kentin farklı noktalarında (Beylerbeyi, Seyrantepe, Perilikaya, Serinevler, Ye-

şilkent) yapılan toplu konut çalışmaları ile konut gelişmeleri yeni bir aşamaya taşınmıştır.

Gaziantep merkez kent olarak nitelendirilebilecek alanda planlı gelişmiş konut alanları ağırlıklı olarak kentin batı, kuzey batı, güney batı ve güney bölgelerinde gelişmiştir. Son yıllarda belediyeler ve TOKİ aracılığıyla kentin kuzeyinde ve doğusunda gerçekleştirilen toplu konut uygulamaları ile bu bölgelerde de plan kararlarıyla konut gelişmeleri yaşanmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulamalar, proje bazında ve dar kapsamlı olarak gerçekleştirilmiştir. Planlı gelişen konut alanları, Şehitkamil ilçesinde merkezden kuzeybatı yönüne, İbrahimli Bölgesi'ne doğru gelişme gösterirken, Şahinbey İlçesi sınırları içinde ise planlı konut gelişmeleri merkezin batısında Alleben Deresi'ne paralel biçimde Kavaklık ve Öğretmenevleri Mahallelerinden batı yönünde ilerlemiş, Binevler Mahallesi sonrasında güneyde Gaziantep Üniversitesi yerleşkesi karşısına sızramış ve buradan da güney doğuda Karataş Bölgesi'ne ilerlemiş durumdadır. Örneğin günümüzde Mavikent ve Akkent yerleşmeleri kentin güneyinde inşa edilmiş yeni konut alanlarındandır.

TOKİ ile yapılan işbirliği ile geliştirilen konut projelerinde ise kat yüksekliklerinin 7-10-12 katlara ulaştığı, genel olarak yüksek katlı ve yoğun yapılaşmaların tercih edildiği görülmektedir. Bu projelerin bir bölümü, kamu mülkleri üzerinde, henüz hiçbir yapılaşmanın bulunmadığı boş alanlarda (Örneğin; Beylerbeyi TOKİ Konutları) bir bölümü ise geçmişte kaçak ve düzensiz yapılaşmış alanlarda (Örneğin; Perilikaya-Serinevler TOKİ uygulamaları) kentsel dönüşüm projeleri olarak geliştirilmiş ve yapılmıştır. Günümüzde Şahinbey Belediyesi'nin kentsel dönüşüm kapsamında Özdemirbey Caddesi üzerinde inşa ettiği konutlar da planlı gelişen alanlardandır. Söz konusu projeler aslında Gaziantep Kenti'nde soylulaştırma sürecine işaret etmektedir. Gaziantep'in mekansal dokusunda günümüz kentlerinde görülen yeni bir mekân düzenlemesi yaklaşımı göze çarpmaktadır. Bu yeni anlayışa göre büyük kentlerin tarihsel geçmişleri uluslararası turizm piyasaları hedeflenerek yeniden keşfedilmekte ve kentsel mekânlar bu anlayış içerisinde yeniden düzenlenmektedir (Öncü, 2016). Gaziantep için de bu durum söz konusudur. Havaalanı yolu üzerinde bulunan gecekondu yerleşmelerinin kente gelen turistlerin yol boyunca kentin yoksul halkını görmemeleri için yıkılıp yerlerine toplu konut projeleri ile yüksek binaların yapılması bu duruma bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca Güneydoğu'nun ilk ve en büyük konseptli konut projesi sayılan ve Gaziantep'te gelir seviyesi yüksek kesimin yeni yaşam alanı olarak adlandırabileceğimiz Antepia konutları da kentin en modern yaşam alanı olmasının yanında bir kapalı toplum olma özelliği de taşımaktadır. Görüldüğü üzere Gaziantep'te daha çok kapitalist kentlerde görülen ayrışık ya da birbirine benzemeyen yapıların çoğunlukta olduğu mekânlar söz konusudur.

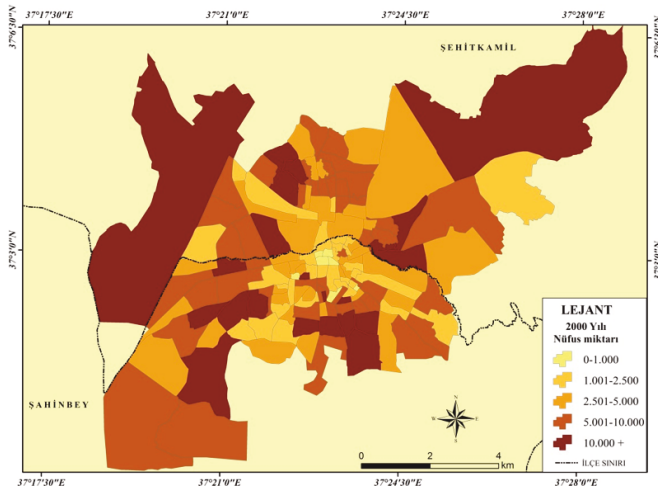
5.2. Gaziantep Kenti'nde Nüfus Büyüklüğü ve Yoğunluğunun Mahalle Bazında Dağılışı

5.2.1. 2000 yılında nüfusun mahallere göre dağılışı

2000 yılında kentin mahalle nüfuslarında ciddi artışlar görülmüştür. Dolayısıyla kent yatay yönde hızlı bir şekilde büyümüştür. Kentin 2000 yılında kapladığı alan yaklaşık 37 km²'dir. Özellikle kentin güneybatıda bulunan Kilis, Halep ile batıda Adana yolu istikametinde geliştigi söylenebilir. Güneybatı doğrultusunda

gelişmesinde üniversitesinin burada bulunmasının etkisi vardır. Çalışma sahasında nüfusun 2000 yılında mahallelere göre dağılışına bakıldığında batıda İbrahimli ve kuzeydoğuda Gazikent bölgelerinde nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bölgeler 1990 sonrası planlı dönemde yerleşmeye açılmış ve 2000'li yılların başında nüfuslarını hızla arttırmışlardır. Ancak kente göçle gelenler bu planlı gelişen alanlarda yerleşmemiştir. Karşıyaka, Düztepe, Ünalı ve Hoşgör gibi mevcut kenar mahallelere yerleşmiş veya bunların kenarlarına yeni mahalleler eklemiştir. Böylece Gaziantep kuzeybatı, batı ve güneybatı yönünde planlı gelişirken, özellikle iç kesimlerde, doğu ve güneydoğu yönünde kontrol dışı gelişme yaşanmıştır. 2000 yılında kentteki mahallelerin sayısı 147 olmuştur. Ortalama mahalle nüfus büyüklüğü ise 5.340 kişidir.

2000 yılında nüfusun 0-1000 kişi arasında olduğu mahalleler sınıfında 1990 yılına göre nüfusu giderek düşen mahalleler kentin merkezi iş sahasında konumlanmış alanlardır (Şekil 5). Kentin toplam nüfusu içinde %3,6'lık paya sahip olan bu mahallelerin sayısı 7'dir. Nüfusu en az olan yerleşme Karatarla Mahallesi'dir. Şenyurt Mahallesi 959 kişilik nüfusu ile bu gruptaki en fazla nüfusa sahip yerleşmedir.

Şekil 5: Nüfus büyüklüğünün mahallelere göre dağılışı (2000).
Figure 5: Distribution of population Size according to neighborhoods (2000).

1.000-2.500 arası nüfus grubuna göre kentte 33 mahalle bulunmaktadır. Genelde kentin çekirdek kısmı ve çevresinde yer alan bu mahalleler %6.4'lük oranla kent nüfusunda en az paya sahiptir. Gündoğdu Mahallesi 1.052 kişiyile en az nüfusa sahip yerleşmedir. Kentin batısındaki Pancarlı Mahallesi ise bu gruptaki en büyük yerleşmedir.

2.501-5.000 arası nüfusa sahip mahallelerin sayısı 38'dir ve kent nüfusunun %17'lik payını oluşturmaktadırlar. MİA içerisinde yer alan İncilipınar Mahallesi 2.638 kişilik nüfusu ile en az nüfusa sahip yerleşmedir. Kentin kuzeyindeki Nurtepe Mahallesi ise en fazla nüfusa sahip yerleşmedir.

Kentin demografik ağırlık merkezini oluşturan 5.001- 10.000 arası nüfusa sahip mahallelerin çoğu genelde kentin kenar mahalleleri (Şekil 5) konumunda olup altyapı bakımından yetersizdirler. Kent nüfusunun %37'lik bir kısmını oluşturan bu mahallelerin sayısı 47'dir. Kavaklık Mahallesi bu gruptaki en az nüfusa sahip yerleşme olurken Sarıgüllük Mahallesi 9.918 kişilik nüfusu ile en fazla nüfusa sahip alandır.

10.000 ve üzeri nüfus miktarına sahip mahallelerin sayısı 22 olup toplam nüfusun %36'lık bir kısmını oluşturmaktadırlar. Yeni Mahallesi en az nüfusa sahip yerleşmedir. Gazikent Mahallesi ise bu gruptaki en fazla nüfusa sahip yerleşmedir.

2000 yılında 147 olan mahalle sayısına 30 mahalle daha eklenerek bu sayı günümüzde 176 mahallere ulaşmıştır (Şekil 6). 2000-2018 arası dönemde yer tercihlerinde daha çok toplu konut türü yapılaşmalar önemli ölçüde rol oynamaktadır. 2018 yılı itibariyle ortalama mahalle nüfusu 9.400 kişidir. Bu durum kentin hem alan bakımından geliştiğini hem de nüfusunun hızla arttırdığının bir göstergesidir. TÜİK'e göre 2018 yılında kentin nüfusu 1.680.222 kişidir. Kentin hızla nüfuslanması arazi değerlerinde de artışa neden olmuş, dolayısıyla Gaziantep'de yatay büyüme yerini dikey yönde büyümeye bırakmıştır.

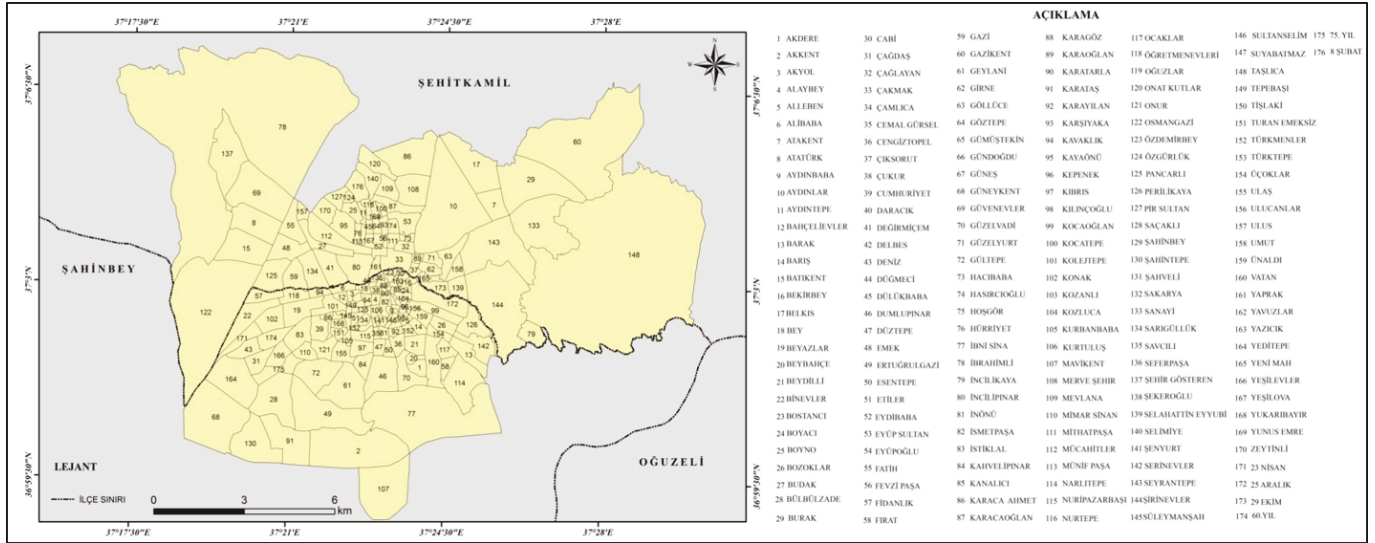
2018 yılında 0-1.000 arası nüfusa sahip mahallelerin sayısı 22'dir. Bu mahalleler kent nüfusunda %1'den daha az paya sahiptir. Büyük çoğunluğu kentin çekirdek kısmında yer alan bu mahalleler kuruluş gelişim sürecinin başlangıç aşamasında kurulması ve mahallenin sosyal bir birim olması nedeniyle hem az nüfuslu hem de alan bakımından küçüktür. Bu alanlarda nüfusun az oluşunun hatta bazı mahallelerde azalmanın meydana gelmesinin konut dışı kullanım alanlarının özellikle ticari iş yerlerinin çokluğu ile bağlantısı vardır. Karatarla Mahallesi 36 kişi ile aynı zamanda Gaziantep'in en az nüfusa sahip yerleşmesidir (Şekil 7). Çukur ve Düğmeci mahalleleri gruptaki diğer yerleşmelerdir. Gruptaki en fazla nüfusa sahip Ulucanlar Mahallesi'nin nüfusu ise 992 kişidir. Kent merkezinde yer alan bu mahallelerde nüfus artışı farklı nedenlerle ortaya çıkmıştır. Bu nedenleri; arazi fiyatlarındaki yükseklik, ticari kullanımın fazla olması, boş alanların azlığı, kat irtifasının düşüklüğü ve ulaşımındaki gelişmeler şeklinde sıralamak mümkündür. Bu grupta yer alan İbrahimli ve Sanayi mahallelerini ayırmak gerekmektedir. Çünkü bu mahalleler kentin çekirdek kısmında yer almamaktadır. Bu mahalleler yerleşmede tercih edilmemektedir. Bu durum alanın daha çok kentin gelişme yönünün tersinde olması ve toplu konut alanlarının yoğunluk kazandığı mahalleler olmalarıyla ilişkilidir.

1.001-2.500 arası nüfusa sahip mahallelerin sayısı 24'tür. Bu mahalleler kent nüfusunda % 2.2'lik paya sahiptir. Kentin kuzeyindeki Yeşilova Mahallesi 2.464 kişilik nüfusu ile en fazla nüfusa sahip yerleşmedir. Kentin kenar mahallerinden olan Özdemirbey Mahallesi ise 1.062 kişi ile gruptaki en az nüfusa sahip alanadır.

2.501-5.000 arası nüfusa sahip mahallelerin sayısı 32'dir. Bu mahalleler kentin nüfusunda % 7'lik paya sahiptir. Kuzeydeki Aydıntepe Mahallesi 4.693 kişi ile en fazla nüfusa sahip yerleşmedir. Kentin güneyinde bulunan Etiler Mahallesi'nin nüfusu ise 2.533 kişidir.

5.001-10.000 arası nüfusa sahip mahallelerin sayısı 36'dır. Kent nüfusunda % 16'lık bir paya sahiptir. Bu mahallelerden kentin kuzeyindeki Beykent Mahallesi 9.871 kişi ile gruptaki en fazla nüfusa sahip mahalledir. Güneyde bulunan Kahvelipınar Mahallesi ise 5.115 kişilik nüfusu ile gruptaki en az nüfusa sahip yerleşmedir.

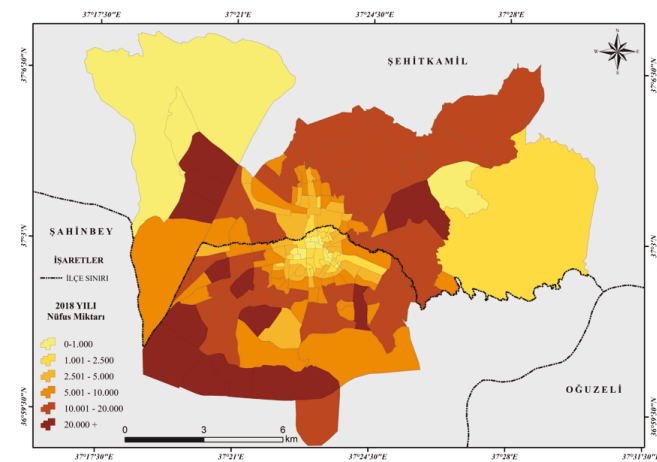
10.001-20.000 arası nüfuslu mahallelerin sayısı 45'tir. Bu mahalleler kentin demografik ağırlık merkezini oluşturup kent nüfusunda % 41,2'lik bir paya sahiptir. Bunlardan kentin kuzeyindeki Mevlana Mahallesi bu gruptaki en büyük yerleşme

Şekil 6: Gaziantep Kenti'ndeki mahalleler (2018).
Figure 6: Neighborhoods in Gaziantep city (2018).

olurken güneydeki Cengiztopel Mahallesi ise en küçük yerleşimdir.

2018 nüfus verilerine göre nüfusun 20.000 ve üzerinde olduğu mahalle sayısı 12'dir. Bu mahalleler kent nüfusunun % 22,5'lik kısmına karşılık gelmektedir. Kentin güneyindeki Karataş, Yeditepe, Güneykent ve Şahintepe mahalleleri nüfusun en fazla olduğu yerleşimlerdir (Şekil 7). Bu mahalleler genelde yapılaşmanın imar planı dâhilinde geliştiği alanlardır. Nüfus miktarının fazla olmasında Gaziantep Üniversitesi'nin ve Tıp Fakültesinin burada konumlanmış olması, yeterli talep gören arazi varlığı ve TOKİ uygulamaları etkilidir.

Şekil 7: Nüfus Büyüklüğünün mahallelere göre dağılışı (2018).
Figure 7: Distribution of population size by districts (2018).

Yukarıda sayılan mahallelerin dışında nüfusun 20.000 ve üzerinde olduğu diğer yerleşimlere bakıldığında kentin batısında Batıkent, Günevevler ve Atatürk mahalleleri, doğusunda Seyrantepe Mahallesi, güneyinde Güneş, Akkent ve İstiklal mahalleleri ve güneydoğusunda ise Vatan Mahallesi'dir (Şekil 7). Saha çalışmasında edinilen bilgilere göre genelde 5-6 katlık apartmanlardan oluşan ve yüksek gelire sahip insanların oturduğu bu mahalleler nispeten geniş caddelere ve yeşil alanlara sahiptir. Elbette yukarıda sayılan mahallelerin gelişmesinde ulaşım da etkilidir. Nitekim tramvay hattının ikinci etabı 12 Eylül 2012'de Karataş tramvay hattının açılması ile gerçekleşmiştir.

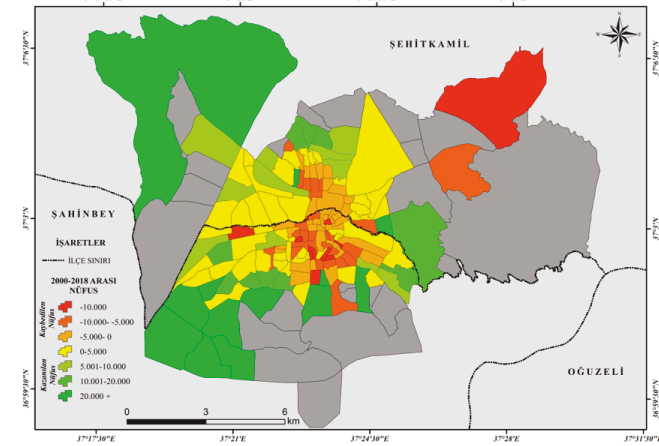
Böylelikle kentin güneyinde, kepe merkezize erişim açısından, topografya ve arada kalan yoğun ve kaçak yapılaşmış bölgeler nedeniyle sorunlar bulunan bölgede yaşayan/yaşayacak insanların merkeze erişimi daha da kolaylaştırıldı. Diğer yandan bu hattın doğrudan ve kısa sürede Gaziantep Üniversitesi Yerleşkesi'ne de erişim sağlayacak olması, bölgedeki konut alanlarının kısa süre içinde gelişmesini desteklemiştir. Tramvay bu alanlarda arsa fiyatlarını arttırdığı gibi kente göçle gelen insanlar için de bir cazibe yaratmıştır.

Gaziantep kenti güney yönlü gelişme eğilimindedir. Çünkü yapımı henüz tamamlanmamış olan Gaziantep Şehir Hastanesi'nin de kentin güneyindeki İbn-i Sina Mahallesi sınırları içerisinde kurulacağı düşünülürse kent gelişim yönünün güneydeki Kilis Yolu istikametinde olacağı söylenebilir. Buna karşılık Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin TOKİ aracılığıyla kentin kuzeyindeki Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi'nde inşa edilecek olan 50.000 konutluk Kuzey şehir projesi ile 300.000 kişilik bir uydu kent oluşturulması amaçlanmaktadır. Eğer proje tamamlanırsa kentin en önemli sorunlarından biri olan konut probleminin çözüleceği ve kent içindeki daralma ve tıkanıklığın azalacağı yerel aktörler tarafından ifade edilmektedir. Kentin nüfusu günümüzde daha çok güneyde kümelenmiştir. Ancak söz konusu proje hayata geçtiğinde kentin nüfusu sadece güneyde değil kuzeyde de toplanacaktır.

Kentin 2000–2018 yılları arasında nüfus miktarı değişimi farklı özelliktedir. Nüfus kaybeden 76 mahalle dışında diğer mahalleler değişik miktarlarda nüfus kazanmışlardır. Nüfus kaybeden mahallelerin büyük çoğunluğu kentin çekirdek kısmında yer almaktadır. Diğerleri ise merkez çevresinde, kentin batısında ve doğusunda konumlanmışlardır (Şekil 8). Bu mahalleler TOKİ tarzı yapılaşma nedeniyle taleplerin başka alanlarda artması ve kentin iş ve ticaret sahası içinde yer aldıklarından dolayı nüfus gelişimi açısından düşüşler yaşamaktadır.

1.000 kişinin altında nüfus kazanan mahallelerin sayısı (14) fazla değildir. Bu mahallelerden 4'ü MİA içerisinde yer aldığından diğerleri ise kentin gelişim yönünün tersinde olması ve talebin buralara düşük olması nedeniyle az nüfus çekmişlerdir. 1.001-5.000 arası nüfus kazanan mahalleler kentin çekirdek kısmının çevresinde, kuzeyde ve batıda kümelenmişlerdir. Merkez çevresindekiler arazi fiyatlarındaki yükseklik, ticari kullanımın

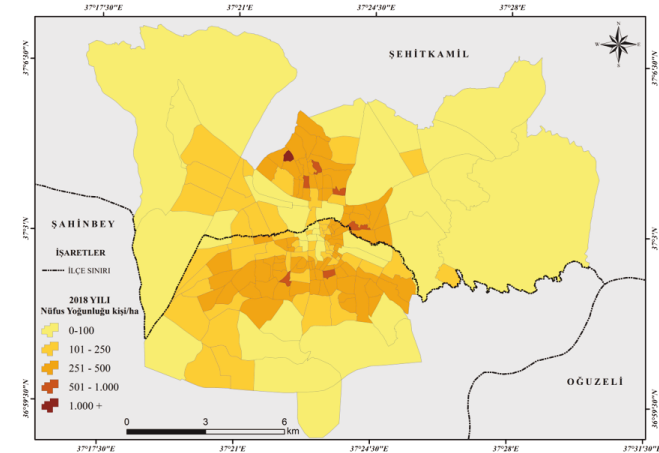
fazlaşması ve ulaşımdaki gelişmeler sonucunda merkezden çevre alanlara tercihlerin artışı gibi sebeplerden fazla nüfus çekememişlerdir.

Şekil 8: Nüfus büyüklüğünün mahallelere göre değişimi (2000-2018).
Figure 8: Change of population size according to neighborhoods (2000-2018)

5.001-10.000 arası nüfus kazanan mahalleler kentin farklı yönlerinde bulunmaktadır. Bunlar kentin batısında, kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere üç farklı alanda yer almaktadır. 10.001- 20.000 arası nüfus kazanan mahalleler kentin, kuzeyinde ve güneyinde ve doğusunda konumlanmıştır. Bunlar iki nedenle nüfus kazanmışlardır. Kentin doğusunda yer alanlar için geniş arazi varlığı ve toplu konut projesinin etkisi başlıca nedenlerdir. 20.000 üzerinde nüfus kazanan mahalleler kentin gelişim yönünde olmaları, geniş arazi varlığı ve ulaşım nedeniyle nüfus kazanmışlardır.

2018 yılında kent nüfus yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde kentin ortalama nüfus yoğunluğu 233 kişi/ha'dır. Kentin doğusunda yer alan Taşlıca, Burak, Atakent ve Sanayi mahalleleri 1 kişi/ha ile en az nüfus yoğunluğuna sahip mahallelerdir (Şekil 9). Yüzölçümü bakımından büyük olan bu mahallelerin nüfus yoğunluğunun az olmasında Gaziantep Küçük Sanayi Sitesi'nin ve GATEM'in bu mahallelerin sınırları içerisinde konumlanmış olması nedeniyle yeterli talep görmemesi etkilidir.

Şekil 9: Nüfus yoğunluğunun mahallelere göre dağılışı (2018).
Figure 9: Distribution of Population Density by Districts (2018).

Ayrıca 0-100 kişi/ha grubunda yer alan kentin diğer nüfus yoğunluğu düşük mahallelerinin bazıları kentin çekirdek kısmında yer alırken diğerleri kentin doğu, batı ve güneyinde bulunmak-

tadırlar. Kentin çekirdek kısmında yer alan mahallelerin iş ve ticaret sahası içerisinde bulunmaları nedeniyle konut dışı arazi kullanımı yüksek olup nüfus yoğunluğu ise düşüktür (Şekil 9). Diğer mahalleler büyük çoğunluğu yeni gelişen ya da eski bir mahallenin bölünmesi ile oluşan mahallelerdir. Örneğin; Güneş Mahallesi bölünüp yerine Geylani ve Ertuğrul Gazi mahalleleri oluşturulmuştur. Kentin yüksek nüfus yoğunluğuna sahip mahalleleri ise birçoğu altyapısız ve kontrolsüz gelişen kenar mahallelerdir. Bu mahalleler alan bakımından da küçüktür. 1.065 kişi/ha ile Gaziantep'in en yoğun nüfuslu yerleşmesi Özgürlük Mahallesi'dir (Şekil 9).

5.Sonuç

Çalışma alanı olan Gaziantep Kenti Türkiye kentleşme hareketlerinin tarihsel süreçte geçirdiği gelişmeleri göstermesinin yanı sıra bu süreçte kendine has özellikler de taşımaktadır. Gaziantep Kenti, coğrafi geçiş bölgesi olmasının getirdiği ticaret kenti özelliğinin yanı sıra, günümüzde yerel ve küresel faktörlerinde etkisiyle sanayi ve ihracat kenti olarak da göze çarpmaktadır. 1980 sonrası kentleşme dönemi, diğer dönemlerinden farklıdır ve farklı bir yapılanmaya sahne olmuştur. Bu dönemde farklı nedenler kentsel mekanın şekillenmesini etkilemiştir. Bunları; gecekondulaşma, sermaye dolaşım süreci, kolektif tüketim, kent yöneticileri şeklinde sıralamak mümkündür. 1980 sonrasında devletin de Gaziantep kentleşmesinde çok önemli bir aktör olarak görev aldığı görülmektedir. Kısaca, sermaye kentleşmiştir.

Sermayenin kentsel rant alanına yönelmesinin izleri Gaziantep şehrinde de görülmektedir. Nitekim geçmişte köy olan İbrahimli ve Kızılıhsar çevresinin yerini üst gelir gruplarının oturduğu konforlu, gösterişli yüksek apartmanlara bıraktığı görülmektedir. Böylece kentsel mekan üretimi bakımından önceki yıllara göre farklı olan spekülasyon amaçlı rant artmıştır. İkinci farklılık ise kentin banliyölerinde yapılan toplu konutlar olarak göze çarpmaktadır. 1990'lar sonrası alt gelir gruplarının konut ihtiyacı kooperatifler ve toplu konut projeleri aracılığı ile karşılanmıştır. Dolayısıyla bu kesimin uydu kentleri, kent merkezinden uzakta yapılan toplu konutları konut alanı olarak seçmiştir. Üst gelir grupları farklı alanları tercih etmektedir. Bu alanlar, sessiz, kent trafiğinden uzak ve güvenli sitelerdir. Bunun yanı sıra 1970'lerde ortaya çıkan gecekondu semtlerine yeni mahalleler eklenirken, bir yandan da kentsel mekân üretiminde görülen yeni bir anlayışla bir kısım gecekondu semtlerinin yıkıldığı, yerlerine toplu konut projeleri ile alt gelir grubunun yerleştiği yeni bir süreç yaşanmaktadır.

Gaziantep'in mekânsal dokusunda da bu yeni yaklaşımın izleri görülmektedir. Havaalanı yolu üzerinde bulunan gecekonduların kente gelen turistlerin yol boyunca kentin fakir halkını görmemeleri için yıkılması, yerine yüksek apartman bloklarının yapılması bu yeni anlayışın bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla 1980 sonrası neo-liberal yapılanma ile birlikte kapitalist kentlerin birçoğunda görülen kent içi mekândaki ikili yapının keskinleşmesinin Gaziantep için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu süreçte öne çıkan başka bir nokta ise kent içindeki rant hareketlerine bağlı olarak kent merkezinde kamusal niteliği olan alanların sayısının gittikçe azalmasıdır. Kentin önemli park alanlarından olan Alleben Park'ına yapılan AVM ve fuar bölgesine yapılan otel bunun önemli bir göstergesidir. Böylece kamusal niteliği olan alanların sayısı hızla azalmaktadır. Öyle ki bu

gelişmelerin kentin kamusal yaşamını nasıl etkileyeceği sorusu önem kazanmaktadır. Sermayenin kentsel alanları hedef almasıyla yaşanan metropolitenleşme süreci dışlayıcı dinamikleri içinde barındırırken, kentsel mekânın tüm toplumsal sınıflar ve kimlikler için eşitlikçi bir biçimde düzenlenmesi gibi bir yaklaşımı da dışladığını da söyleyebiliriz. Gaziantep Kenti günümüzde güneybatıda Kilis, Halep Yolu ile batıda Adana istikametinde gelişmektedir.

Kentin nüfusu günümüzde daha çok güneyde kümelenmektedir. Gaziantep Kenti'nin alansal olarak gelişmesi doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kentsel arazi kullanımını etkilemektedir. Kentin verimli tarım arazilerine doğru genişlemesi zaten az olan tarım alanlarının giderek azalmasını da beraberinde getirecektir. Ancak kent nüfusunun gelecekte de artacağı düşünülürse tarım arazilerine olan gereksinim de artacaktır. Kentin alansal gelişiminin hızlı olması beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Bilhassa altyapının yetersiz olduğu alanlarda ulaşım başta olmak üzere gürültü ve görüntü kirliliği gibi sorunlar çok yüksek boyutlara ulaşmıştır. Mahalle nüfuslarının kalabalık olması eğitim sağlık ve gibi hizmetlerin aksamasına neden olacaktır. Gaziantep Kenti'nde sosyal donatıların ve altyapının adil bir şekilde sunumunun, kentsel yatırımların az gelişmiş ve nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelere aktarılması ile mümkün olacağı söylenebilir. Bu açıdan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere merkez ilçe yerel yönetimlerine büyük görev düşmektedir.

Kaynakça

- Aliğaaoğlu, A., & Uğur, A. (2015). *Şehir Coğrafyası* (Genişletilmiş 4. Baskı). Nobel Yayım Dağıtım, Ankara.
- Aliğaaoğlu, A. (2015). Balıkesir'de Kentleşme ve Kentsel Nüfusun Dağılımı Düzeni. *Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hayati Doğanay*, içinde Serhat Zaman, Ogün Çoşkun, s. 339-353, Atatürk Üniversitesi Yayınları No.1056.
- Anonymous. (1969). *Gaziantep İl Yıllığı (1968)*. Gaziantep Valiliği, Ankara.
- Avcı, S. (1993). Türkiye'de Kent ve Kentli Nüfusun Dağılımı (1927-1990). *Türk Coğrafya Dergisi*(28), s. 249-269.
- Ay, Y. S. (2001). *Gaziantep'te Planlamaya Genel Bakış*. Türkiye Mühendislik Haberleri (415), 44-46.
- Başak, Z., & Saraçoğlu, D. Ş. (2011). Sermayenin Mekân Arayışı, Kapitalist Üretim İlişkilerinde Değişim ve Yeni Sanayi Odakları: Gaziantep, Quo Vadis. "Ta Ezelden Taşkırdır Antep..." Antep. M. Nuri Gültekin (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, O. (2013). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kentleşme ve Kentsel Gelişim. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 229-256.
- Çakmak, H., & Erden, L. (2005). Yeni Sanayi Odakları ve Sanayinin Yeni Mekan Arayışları: Denizli ve Gaziantep örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 111-129.
- DİE, *Genel Nüfus Sayımları: 1935,1940,1945,1950,1955, 1960, 1965, 1970, 1975 ve 1980, 1985, 1990, 2000*, Ankara.
- Emiroğlu, M. (1975). Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Kent Yerleşmeleri ve Kentli Nüfus. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*(7), 125-157.
- Eraydın, A. (2006). *Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bir Bakış:1923-2003*.(1.Baskı). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ergenç, Ö. (1994). *Osmanlı Şehrindeki 'Mahallenin' İşlev ve Nitelikleri Üzerine*. Osmanlı Araştırmaları IV, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Garipağaaoğlu, N. (2010). Türkiye'de Kentleşmenin, Kent Sayısı, Kentli Nüfus Kriterlerine Göre İncelenmesi ve Coğrafi Dağılımı. *Marmara Coğrafya Dergisi*(22), 1-42.
- Gaziantep Kent Bütünü. (1971). *Analitik Etüdlere, Gaziantep Umumi Yapısı*. İller Bankası.
- Gaziantep Kent Konseyi. (2014). *Gaziantep'te Yaşayan Suriyeli Misanfirlere İlişkin Rapor: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Gaziantep.
- GBB. (2011). Gaziantep-2040 İl Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu.
- Göğüş, M. O. (1997). *İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep*. Cihan Ofset Matbaacılık, Gaziantep.
- Işık, Ş. (2005). Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi* (14), 57-71.
- Kaçar, Y. (2008). Neo-Liberal Yapılanmanın Kentsel Mekâna Yansıması: Gaziantep Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karadağ, M. (2011). Gaziantep'te Kentsel Mekânın ve Kültürel Coğrafyanın Değişimi. M. Nuri Gültekin içinde, "Ta Ezelden Taşkırdır Antep..."(1.Baskı). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karakaş, E. (2010). Kent Nüfusunun Dağılımında Sosyal ve Ekonomik Faktörlerin Etkisi, Elazığ Örneği. *Nature Sciences*, 240-254.
- Keleş, R. (1998). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü* (2.Baskı). İmge Kitabevi, Ankara.
- Keyder, Ç., Yenal, Z. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu, Küresel İktidar ve Köylülük*. İletişim, İstanbul.
- Mortan, K., & Erolat, O. S. (2009). *Gaziantep Ekonomisine Bakış* (1.Baskı). Heyemola Yayınları, İstanbul.
- Niray, N. (2002). Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu Ve Muğla Örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-27.
- Öncü, A. (2016). *Mekân, Kültür, İktidar* (5.Baskı). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sönmez, M. E. (2012). *Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep* (1.Baskı). Özserhat Yayıncılık, Malatya. .
- Şahin, Y. (2014). Kentleşme Politikası (4.Baskı). Ekin Basım Yayın, Bursa
- Şengül, H. T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi* (2. Baskı). İmge Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tümertekin, E., & Korkut, C. (1964). İzmir Kentinde Nüfusun Dağılımı. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* (14), s. 125-131.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2007). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *ADNKS Sonuçları*. Ankara.
- Ulusoy, R., & Turan, N. (2016). *Gaziantep Ekonomisinin Ortadağı Açısından Önemi*. Akademik Bakış, 9 (18), s. 141-165.
- Yılmaz, E., & Çitçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açısından Türkiye'de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 252-267.
- Yücel, T. (1960). Türkiye'de Kentleşme Hareketleri ve Kentler. *Türk Coğrafya Dergisi* (21), 23-35.
- Yüceşahin, M., Bayar, R., & Özgür, E. M. (2004). Türkiye'de Kentleşmenin Mekânsal Dağılımı ve Değişimi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 23-29.